

Зоя ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
завідувач відділу проблем кримінальної юстиції
та кримінології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8679-124X>

E-mail: vizavi.zoya@gmail.com

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

У статті досліджено окремі аспекти проблеми правозастосовної диференціації воєнних злочинів від кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. Виявлено випадки, коли у судовій практиці фактично тотожні діяння в одних випадках кваліфікуються за статтями розділу I Особливої частини КК України, а в інших – як воєнний злочин, що віднесено до правової невизначеності судової практики. Водночас запропоновано окремі шляхи її вдосконалення. Зокрема, ухвалення рішень громадянином України, призначеним окупаційною владою «суддею», від імені Російської Федерації, окремі з яких порушують закони та звичаї війни, запропоновано кваліфікувати за сукупністю статей 111 та 438 КК України (якщо оцінка надається одним вирокком). Досліджено, що керівництво громадянами України російськими «військово-патріотичними рухами» (на кшталт «Юнармії») і, як наслідок, мілітаризація українських дітей, є воєнним злочином та потребує кваліфікації за ст. 438 КК України. Зроблено висновок, що призначення окупаційною владою громадянина України на керівну посаду незаконно створеного правоохоронного органу та вчинення ним дій, які є воєнним злочином, підлягають кваліфікації за сукупністю ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111¹ та ст. 438 КК України (якщо оцінка надається одним вирокком). Запропоновано у разі попередньої кваліфікації за ст. 111² КК України дій громадянина України, який сприяв військовослужбовцям збройних сил Російської Федерації у різних формах, встановлювати відсутність складу воєнного злочину. Доведено, що невибіркові обстріли об'єктів критичної інфраструктури, знищення цивільних об'єктів / цивільного майна доцільно кваліфікувати за сукупністю статей 113 та 438 КК України. Запропоновано варіанти кваліфікації дій громадян України, які на виконання завдань представників держави-агресора або інших осіб знищують шляхом підпалу майно, яке має стратегічне значення для України, є об'єктом критичної інфраструктури, а також автомобілі, належні військовослужбовцям Збройних Сил України.

Ключові слова: воєнні злочини, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, державна зрада, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, диверсія, кримінально-правова кваліфікація, правозастосовна диференціація.

Постановка проблеми. За умов російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 році спочатку в гібридному, а потім у повномасштабному форматі, загострилася проблематика як правотворчості у галузі кримінального права, спрямована на створення надійної основи кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України та воєнним злочинам, так і правозастосування. Ці правопорушення становлять суттєву небезпеку Україні як самостійній та незалежній державі, є загрозами на-

ціональній безпеці та міжнародному правопорядку, які потребують першочергового вирішення на правотворчому, доктринальному та правозастосовному рівнях.

На сьогодні існують певні проблеми через невизначеність судової практики щодо правозастосовної диференціації окремих кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (наприклад, передбачених статтями 111 «Державна зрада», 111¹ «Колабораційна діяльність», 111² «Пособництво державі-агресору», 113

«Диверсія» Кримінального кодексу України (далі – КК)) та воєнних злочинів (ст. 438 КК). Хоча, на перший погляд, між указаними кримінальними правопорушеннями немає спільних ознак, адже вони посягають на різні безпосередні об'єкти (основи національної безпеки та мир, безпеку людства, міжнародний правопорядок – відповідно), відрізняються за описанням інших ознак складів кримінальних правопорушень. Однак з аналізу судової практики за статтями 111, 111¹, 111², 113, 438 КК вбачається, що фактично схожі між собою діяння отримують різну кримінально-правову оцінку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові результати дослідження проблеми кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки та воєнних злочинів представлені багатьма науковими статтями, монографіями, дисертаційними роботами, навчальними посібниками тощо, авторами яких є як відомі науковці, так і початківці-вчені. Серед дослідників виокремимо доробок Н. О. Антонюк, І. В. Берднік, І. В. Гловюк, Н. О. Гурторової, Л. М. Демидової, О. О. Дудорова, К. П. Задой, О. К. Маріна, Р. О. Мовчана, В. О. Навроцького, М. І. Пашковського, Є. О. Письменського, М. А. Рубашенка, М. І. Хавронюка та інших. Проте науковці зазвичай не звертають увагу та не досліджують проблему правозастосовної диференціації воєнних злочинів та кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, спроба чого буде здійснена в цій публікації.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей кваліфікації воєнних злочинів та кримінальних правопорушень проти національної безпеки України, а також правозастосовної диференціації між ними.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до викладу основної частини дослідження, спробуємо пояснити використання в цій публікації незвичного термінологічного звороту «правозастосовна диференціація». У науковій літературі здебільшого диференціація кримінальної відповідальності асоціюється з діяльністю законодавця, яка порівнюється Н. О. Антонюк з терезами, на одній стороні яких міститься «базове (загальне) посягання зі всіма його ознаками та суб'єктом, а з іншого – реакція держави на це шляхом передба-

чення потенційного кола заходів, які може застосувати суд у разі визнання особи винною у цьому діянні» [1, с. 170–171]. Проте, на нашу думку, поняття диференціації повинно мати більш широке використання, зокрема під час розв'язання певних правозастосовних ситуацій, коли вирішується питання про те, за якою статтею Особливої частини КК потрібно кваліфікувати дії обвинуваченого. При цьому відповідні статті можуть містити як суміжні склади кримінальних правопорушень, так і не передбачати збіжних ознак, як-от: воєнні злочини та кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, щодо яких, однак, виявляється проблема в їх розрізненні. Відповідні питання підлягають додатковому самостійному вивченню, що не є метою нашої публікації. Тому робоча назва, що використовуватиметься на сторінках цієї праці, – це «правозастосовна диференціація».

Вивчення остаточних судових рішень, ухвалених судами за статтями 111, 111¹, 111², 113, 438 КК, наочно демонструє, що у судовій практиці спостерігається тенденція до різної кваліфікації тождесних за фактичним складом діянь за статтями, вказаними вище, тобто, коли відбувається правозастосовна диференціація, доцільність якої є сумнівною. У подальшому матеріал публікації буде подано по блоках.

Воєнні злочини (ст. 438 КК) vs державна зрада (ст. 111 КК). Як вбачається з аналізу вироків за ст. 111 КК, лівову частку з них становлять ті, що полягають у відправленні правосуддя від імені Російської Федерації (далі – РФ) колишніми українськими суддями, які після тимчасової окупації території України (зокрема Автономної Республіки Крим (далі – АРК)), проходили процедури добору за законодавством РФ, призначалися суддями на тимчасово окупованих територіях (далі – ТОТ) та ухвалювали судові рішення від імені держави-агресора.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду з цього приводу сформулював низку правових позицій, які стосуються розуміння таких ознак державної зради, як «підривна діяльність», «надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України» тощо, констатувавши, що здійснення «правосуддя» від імені РФ громадянином України у такий спосіб утворює склад державної зради у формах переходу на бік ворога

та/або надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України [2].

Водночас ознайомлення з судовою практикою за ст. 438 КК дає підставу зробити висновок, що на сьогодні як воєнний злочин кваліфікуються дії суддів, які від імені РФ, застосувавши законодавство держави-агресора, ухвалили рішення про незаконні затримання та/або депортацію (видворення) громадян України за законодавством РФ від імені держави-агресора [3; 4]. Така форма порушення законів та звичаїв війни, як примусова депортація цивільного населення, є класичним проявом воєнних злочинів відповідно до положень міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) [5; 6].

Якщо виходити зі співвідношення державної зради у формі надання іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК) та воєнного злочину (ст. 438 КК), то дії «судді», який від імені РФ ухвалив рішення про примусову депортацію громадянина України з ТОТ, правильно кваліфіковані судами за ч. 1 ст. 438 КК. Порушення законів та звичаїв війни у формі примусової депортації є спеціальним видом державної зради у вказаній формі. Водночас у таких вироках під час кваліфікації не знаходить свого відображення інша протиправна поведінка такого «судді». За багаторічну «суддівську» діяльність вони, вочевидь, ухвалювали й інші рішення від імені РФ, які не були пов'язані з порушенням законів та звичаїв війни.

Іншими вироками дії судді, який відправляв правосуддя від імені РФ, отримували кримінально-правову оцінку за статтями 111 (частиною 1 або 2) та 438 КК (або самостійними вироками – у разі попереднього засудження «судді» за державну зраду [7], або одним вироком – за сукупністю [8]). Саме такий варіант кваліфікації є найбільш прийнятним, оскільки він враховує сукупну протиправну поведінку «судді», а не лише один з її епізодів. При цьому «сам по собі факт зайняття громадянином посади «судді» незаконно створеного судового органу на тимчасово окупованій території слід кваліфікувати окремо за ч. 1 або ч. 2 ст. 111 КК як державну зраду у формі переходу на бік ворога» [9, с. 128].

Воєнні злочини (ст. 438 КК) VS колабораційна діяльність (ст. 111 КК). Окремими вироками за ч. 1 ст. 438 КК засуджувалися громадяни України,

керівники регіонального штабу дитячо-юнацького військово-патріотичного руху РФ «Юнармія» за організацію та здійснення пропаганди серед місцевого населення півострова Крим, а саме дітей і підлітків, на користь добровільного вступу до ЗС та інших силових відомств РФ. Такий вид протиправної пропаганди до служби в ЗС держави-окупанта належить до серйозного порушення законів та звичаїв війни відповідно до джерел МГП [5]. Такий підхід щодо кваліфікації дій громадян України, керівників структурних підрозділів військово-патріотичних рухів РФ, артикульовано й очільниками правоохоронних органів [11] та у медіа [12].

Проте іншими вироками громадяни України за вчинення фактично тотожних дій притягалися до кримінальної відповідальності за «інформаційний» колабораціонізм (ч. 6 ст. 111¹ КК) [13], а керівники закладів освіти, які сприяли їх діяльності – за освітній колабораціонізм (ч. 3 ст. 111¹ КК) [14].

З огляду на те, що пропаганда до служби в збройних силах держави-окупанта є воєнним злочином, дії громадян України, які обіймали керівні посади у військово-патріотичних рухах РФ та здійснювали мілітаризацію українських дітей на ТОТ, доцільно кваліфікувати не як колабораційну діяльність, а як воєнний злочин [9, с. 133].

Ще один випадок, коли об'єктивно тотожні дії кваліфікуються судами або за ст. 438 КК, або за частинами 5 або 7 ст. 111¹ КК (як адміністративний колабораціонізм), стосується оцінки дій громадян України, які на посадах начальників чи заступників начальників виправних установ, створених окупаційною владою на ТОТ, вчиняли дії з примусової депортації та переміщення до установ виконання покарань РФ та ТОТ засуджених, які відбували покарання в цих установах за вироками судів України. Одним з вироків дії такого громадянина України кваліфіковано за ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 438 КК [15]. Вказана кваліфікація не ставиться під сумнів, адже примусова депортація населення, як зазначалося вище, є одним із серйозних порушень законів та звичаїв війни.

Проте іншими вироками суди саме по собі зайняття громадянами України посад начальників інших виправних колоній, створених окупаційною владою на ТОТ, кваліфікують зазвичай за ч. 7 ст. 111¹ КК [16]. І ця кваліфікація, як вбачається з обставин справи, а також ураховуючи формулювання складу адміністративного колабораціонізму (ч. 7

ст. 111¹ КК), є правильною, оскільки обвинувачені були призначені на відповідні посади в незаконно створених правоохоронних органах на ТОТ.

Якщо поглянути на вказану ситуацію в комплексі, то в першому з аналізованих вироків суд окремо не кваліфікував зайняття обвинуваченим посади начальника виправної колонії на ТОТ, надавши оцінку лише одному з проявів його професійної протиправної діяльності у формі примусової депортації засуджених громадян України.

Як і у випадку з професійною діяльністю «суддів» на ТОТ, в таких випадках доцільно виокремлювати «загальну протиправну професійну діяльність» обвинувачених на посадах, які вони незаконно обійняли шляхом призначення окупаційною владою, та конкретні прояви такої діяльності, які можуть полягати у вчиненні воєнних злочинів. Відповідно, саме по собі призначення на таку посаду повинно кваліфікуватися за ч. 7 ст. 111¹ КК (або за іншими частинами цієї статті), а також за ті конкретні прояви такої діяльності, які містять ознаки складів кримінальних правопорушень, зокрема й воєнних злочинів. Водночас доцільно вирішувати й питання про можливість додаткової кваліфікації дій громадян України в такому разі за ст. 111 КК у формі переходу на бік ворога, що детально обґрунтовувалося в одній з наших попередніх публікаціях [17].

Воєнні злочини (ст. 438 КК) vs пособництво державі-агресору (ст. 111² КК). Формулювання складу пособництва державі-агресору науковці визнають вкрай невдалим, оскільки воно фактично включає такі суспільно небезпечні діяння, які є або формами прояву колабораційної діяльності, або державної зради [18–20]. Цілком поділяючи такий підхід, відзначимо ще й проблему збігу ознак між пособництвом державі-агресору, зокрема, у формі підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням, та воєнними злочинами. Такі збройні формування держави-агресора – це насамперед ЗС РФ, які здійснюють безпосередні бойові дії на території України та утримують ТОТ. Тому й указані дії можуть бути кваліфіковані як співучасть у вчиненні воєнного злочину. Наприклад, одним із вироків за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 438 КК було кваліфіковано дії громадянина України, який протягом окупації одного з сіл на ТОТ добровільно налагодив особистий

контакт з військовослужбовцями ЗС РФ та допоміг їм відшукати місцевих жителів, які демонтували та сховали водяний насос, тим самим створивши проблему з водопостачанням військовослужбовців ЗС РФ; разом із ними ув'язнив потерпілих, де їх катували військовослужбовці ЗС РФ з метою отримання інформації на користь окупаційних військ [21]. Військовослужбовці ЗС РФ з точки зору МГП визнаються комбатантами, суб'єктами воєнних злочинів (ст. 438 КК). Тому й надання таким особам відповідного сприяння утворює пособництво у вчиненні воєнного злочину, а не пособництво державі-агресору [22, с. 305].

Іншими вироками як пособництво державі-агресору (ст. 111² КК) кваліфікувалися дії громадян України, які сприяли діяльності військовослужбовців ЗС РФ на ТОТ [23]. Ураховуючи норми МГП та прецедентну практику міжнародних трибуналів [24], дії громадянина України, який своїми протиправними діями сприяв діяльності ЗС РФ на ТОТ, потрібно кваліфікувати за ст. 438 КК. Тому й у разі попередньої кримінально-правової кваліфікації схожих дій громадян України, які можуть підпадати під ознаки складу пособництва державі-агресору (ст. 111² КК), необхідно встановлювати відсутність у вчиненому ознак порушення законів та звичаїв війни, що вимагає (у разі наявності таких ознак) кваліфікації за ст. 438 КК.

Воєнні злочини (ст. 438 КК) vs диверсія (ст. 113 КК). Однією з форм воєнних злочинів (ст. 438 КК) є інше порушення законів та звичаїв війни, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно з нормами МГП до воєнних злочинів належить «незаконне, безглузде і широкомасштабне знищення і привласнення майна, яке не викликане воєнною необхідністю» [5; 6].

Порушення законів та звичаїв війни досить часто вчиняється шляхом знищення цивільного майна / цивільних об'єктів, невинуватого військовою необхідністю, а тому багатьма вироками кваліфікується за ст. 438 КК [25; 26]. З аналізу вироків, знищення майна цивільних об'єктів відбувалося з використанням загальнонебезпечних предметів, як-от: дронів, ракет, реактивних, осколково-фугасних снарядів тощо. Як зауважує Ю. В. Орлов, у разі знищення або пошкодження об'єктів критичної цивільної інфраструктури (дамб, трансформаторних підстанцій тощо), такі дії переважно

кваліфікуються в судовій практиці за ч. 1 ст. 438 КК, а «альтернативна кваліфікація як диверсії слідчими СБУ відкидаються, керуючись тією самою логікою війни. Респонденти з числа керівників слідчих відділів СБУ зазначили, що диверсія – злочин мирного часу; стан війни зумовлює необхідність кваліфікувати відповідні атаки на об'єкти критичної інфраструктури як прояви війни, зокрема воєнні злочини» [27, с. 37]. Як зазначає цей науковець, «... така позиція є вразливою до критики. Перш за все тому, що ч. 2 ст. 113 КК містить таку кваліфікуючу ознаку диверсії, як вчинення цього злочину в умовах воєнного стану. Тому, на нашу думку, слід розмежовувати обстріли критичної цивільної інфраструктури з метою ослаблення українського війська (ускладнення можливостей закріпитися на деокупованій території, загальмувати темп руху деокупації) і з метою ослаблення держави загалом (її обороноздатності, економічного потенціалу, логістики тощо). В першому випадку має йтися про ч. 1 ст. 438 КК, у другому – про ч. 2 ст. 113 КК. Слід бути свідомим того, що стан війни не елімінує такий об'єкт кримінально-правової охорони як основи національної безпеки, який до того ж набуває значно більшої вразливості, аніж за ординарних умов» [27, с. 45–46].

Нам імпонує такий підхід. Обстріли об'єктів критичної інфраструктури спрямовані на ослаблення держави в цілому, а воєнний стан та наявність збройного конфлікту міжнародного характеру не можуть нівелювати необхідність кримінально-правової охорони основ національної безпеки України. Тобто кримінально-правова оцінка знищення цивільних об'єктів / цивільного майна повинна здійснюватися з урахуванням того, яке значення має об'єкт, якому спричиняється шкода, для основ національної безпеки, а точніше – для її економічної складової.

Останнім часом всю Україну сколихнуло поширення таких протиправних дій осіб, зокрема неповнолітніх, як підпал ними майна, яке має стратегічне значення, є об'єктом критичної інфраструктури, а також майна, яке належить військовослужбовцям Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань, передбачених законом, на виконання завдання інших осіб, зокрема представників російських спецслужб.

З аналізу судової практики вбачається, що суди кваліфікують дії «паліїв» по-різному. Наприклад,

як перешкоджання законній діяльності ЗСУ (ст. 114–1 КК) та умисне знищення майна шляхом підпалу (ч. 2 ст. 194 КК) [28], лише як перешкоджання законній діяльності ЗСУ (ст. 114–1 КК) [29], лише як умисне знищення майна шляхом підпалу (ч. 2 ст. 194 КК) [30], як диверсія [31]. На думку Є. О. Письменського, для правильної кримінально-правової кваліфікації дій «паліїв» «треба звернути увагу на особу замовників, які в судових вироках позначаються як невстановлені особи, що дають завдання здійснити підпал того чи іншого транспортного засобу» [32, с. 402]. Цей вчений вважає, що «дії громадян України, які вчиняють підпали автомобільного транспорту, що використовується за військовим призначенням, мали б кваліфікуватися за сукупністю ч. 2 ст. 194 КК та ч. 2 ст. 111 КК як надання представникам іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, вчинене в умовах воєнного стану. І корисливий мотив, з яким діяли громадяни, які здійснювали підпал, не може виключати кваліфікації за ст. 111 КК. Адже такий мотив безперешкодно може співіснувати з іншими мотивами, зокрема пов'язаними зі спричиненням шкоди національним інтересам держави, її обороноздатності» [32, с. 402].

Повністю поділяємо вказаний підхід. «Палії» отримують завдання від інших осіб, якими зазвичай є представники російських спецслужб, та умисно знищують майно ЗСУ чи майно критичної інфраструктури на виконання цього завдання. Самі дії у формі знищення або пошкодження шляхом підпалу майна, яке має стратегічне значення для України, є об'єктом критичної інфраструктури, а також транспортних засобів, належних військовослужбовцям ЗСУ, є здійсненням підривної діяльності проти України на виконання вказаного завдання. Тому під час кваліфікації таких дій потрібно використовувати диференційований підхід. Так, якщо громадяни України на виконання завдання представника держави-агресора знищили або пошкодили шляхом підпалу майно, яке має стратегічне значення для України, є об'єктом критичної інфраструктури, а також автомобілі, належні військовослужбовцям ЗСУ, то їх дії потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 та ч. 2 ст. 194 КК. При цьому у разі, коли громадянин України не досягнув 16 років, кваліфікація його дій за ч. 2 ст. 111 КК не здійснюється (ч. 2 ст. 22 КК). Якщо завдання на знищення

або пошкодження шляхом підпалу майна, яке має стратегічне значення для України, є об'єктом критичної інфраструктури, надавали громадяни України, то дії «паліїв» необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 113 КК (диверсія за умов воєнного стану) (за умови, що особа досягнула 14-річного віку (ч. 2 ст. 22 КК)). Якщо відповідні дії були спрямовані на умисне знищення або пошкодження транспортних засобів, належних військовослужбовцям ЗСУ, то дії «паліїв» пропонуємо кваліфікувати за ч. 2 ст. 194 КК (знову ж таки за умови, якщо на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилося 14 років (ч. 2 ст. 22 КК)) [33, с. 344–345].

Висновки. Дослідження проблематики правозастосовної диференціації під час кваліфікації воєнних злочинів та кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України виявило ряд проблем через невизначеність судової практики, за яких фактично тотожні кримінальні правопорушення кваліфікуються судами за статтями 111, 111¹, 111², 113 КК або за ст. 438 цього Кодексу. У зв'язку з цим запропоновано такі шляхи вдосконалення правозастосовної диференціації в цій частині:

1) прийняття «суддею» РФ рішення від імені держави-агресора, зокрема про примусову депортацію громадянина України з території України або іншого рішення, яким порушуються закони та звичаї війни, підлягають кваліфікації за ст. 438 КК. Сам по собі факт зайняття громадянином України посади «судді» незаконно створеного суду на ТОТ потрібно окремо кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 КК як державну зраду у формі переходу на бік ворога, а «загальне» здійснення правосуддя від імені держави-агресора – як надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Сама ж кваліфікація дій «судді» в такому разі повинна здійснюватися за сукупністю статей 111 та 438 КК (якщо така оцінка надається одним вироком);

2) керівництво громадянами України російськими «військово-патріотичними рухами» (на кшталт «Юнармії») на ТОТ і, як наслідок, мілітаризація українських дітей, є воєнним злочином, а тому вчинене потрібно кваліфікувати за ст. 438 КК, а не за відповідними частинами ст. 111¹ цього Кодексу як колабораційна діяльність;

3) призначення окупаційною владою громадянина України на керівну посаду незаконно створеного правоохоронного органу (наприклад, на по-

саду начальника виправної колонії) та вчинення ним дій, які є воєнним злочином, підлягають кваліфікації за сукупністю ч. 7 ст. 111¹ та ст. 438 КК (якщо кримінально-правова оцінка здійснюється одним вироком). Також доцільно розглядати питання про кваліфікацію дій громадянина України за ч. 2 ст. 111 КК (державна зрада у формі здійснення підривної діяльності проти України);

4) дії громадянина України, який своїми протиправними діями сприяв діяльності ЗС РФ на ТОТ, потрібно кваліфікувати за ст. 438 КК, а не як пособництво державі-агресору (ст. 111² КК). У разі попередньої кримінально-правової кваліфікації дій громадян України, які можуть підпадати під ознаки складу пособництва державі-агресору, необхідно встановлювати відсутність у вчиненому ознак порушення законів та звичаїв війни;

5) невивіркові обстріли об'єктів критичної інфраструктури, знищення цивільних об'єктів / цивільного майна доцільно кваліфікувати за сукупністю як диверсію (ст. 113 КК) та воєнний злочин (ст. 438 КК);

6) дії особи, яка на виконання завдання представника держави-агресора або іншої особи знищила або пошкодила шляхом підпалу майно, яке має стратегічне значення для України, є об'єктом критичної інфраструктури, а також автомобілі, належні військовослужбовцям ЗСУ, потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 (якщо особа досягнула на момент вчинення злочину 16 років) та ч. 2 ст. 194 КК; якщо завдання на знищення або пошкодження шляхом підпалу майна, яке має стратегічне значення для України, є об'єктом критичної інфраструктури, надавали громадяни України, то дії «паліїв» необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 113 КК (за умови досягнення особою на момент вчинення злочину 14 років); якщо відповідні дії були спрямовані на умисне знищення або пошкодження транспортних засобів, належних військовослужбовцям ЗСУ, то дії «паліїв» запропоновано кваліфікувати за ч. 2 ст. 194 КК (за умови досягнення особою на момент вчинення злочину 14 років).

Загалом констатуємо невизначеність судової практики в частині правозастосовної диференціації злочинів проти основ національної безпеки України та воєнних злочинів, що вимагає подальшого дослідження цієї проблеми з напрацюванням чітких критеріїв такої диференціації та правил кваліфікації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України : монографія. Київ : Алерта, 2023. 554 с.
2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22 серпня 2023 року у справі № 759/4148/17. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113065878> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 28 березня 2023 року у справі № 753/2458/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110157736> (дата звернення: 14.04.2026).
4. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 5 квітня 2024 року у справі № 754/15727/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128063971> (дата звернення: 14.04.2026).
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женевська конвенція IV): міжнародний документ ООН від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 14.04.2026).
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародні суди, ООН; Статут, Міжнародний документ, Поправки від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 14.04.2026).
7. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 18 березня 2025 року у справі № 754/18236/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125913241> (дата звернення: 14.04.2026).
8. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 23 липня 2025 року у справі № 754/12142/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129050968> (дата звернення: 14.04.2026).
9. Загиней-Заболотенко З. А., Шевчук А. В. Воєнні злочини : проблеми кваліфікації та призначення покарання : монографія. Київ : Ваіте, 2025. 268 с.
10. Вирок Подільського районного суду м. Києва від 15 червня 2023 року у справі № 758/16427/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111764865> (дата звернення: 14.04.2026).
11. Пропаганда збройних сил РФ серед кримських дітей – це примус до служби в армії окупанта. URL: <https://www.irf.ua/propaganda-zbrojnyh-syl-rf-sered-krymskyh-ditej-cze-prymus-do-sluzhby-v-armiyi-okupanta> (дата звернення: 14.04.2026).
12. Соколова-Стех Г. Хто мілітаризує українських дітей на окупованій Донеччині. 02.12.2025. <https://www.dw.com/uk/moloda-gvardia-ta-unarmia-hto-i-ak-militarizue-ukrainskih-ditej-na-okupovanij-doneccini/a-74972469?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> (дата звернення: 14.04.2026).
13. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 6 грудня 2024 року у справі № 333/10659/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124385729#> (дата звернення: 14.04.2026).
14. Вирок Комунарський районний суд міста Запоріжжя від 1 грудня 2025 року у справі № 333/8601/24. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132597821> (дата звернення: 14.04.2026).
15. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 13 червня 2025 року у справі № 766/10206/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128231478> (дата звернення: 14.04.2026).
16. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 12 грудня 2023 року у справі № 766/10206/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115582870#> (дата звернення: 14.04.2026).
17. Антонюк Н. О., Загиней-Заболотенко З. А. На вістрі уваги: кваліфікація за сукупністю статті 111 «Державна зрада» та частин 2, 5 або 7 статті 111–1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. №3 (44). С. 6–22. DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-577-587
18. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.
19. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. №2 (18). С. 95–117. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.266927> (дата звернення: 14.04.2026).
20. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyku-uzakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення: 14.04.2026).
21. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 5 липня 2024 року у справі № 485/1015/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120200633#> (дата звернення: 14.04.2026).
22. Допіряк Б. П., Загиней-Заболотенко З. А. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРА-ВО. 2024. Вип. 84: ч. 3. С. 301–309. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.46> (дата звернення: 14.04.2026).

23. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 16 липня 2025 року у справі №635/2391/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128876180> (дата звернення: 14.04.2026).
24. Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo. (1998, November 16). *Case No. IT-96-21-T*. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/91857f> (дата звернення: 14.04.2026).
25. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 2 березня 2023 року у справі №638/1343/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10933422> (дата звернення: 14.04.2026).
26. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 9 травня 2023 року у справі №588/1072/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110714705> (дата звернення: 14.04.2026).
27. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.
28. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 14 лютого 2025 року у справі №175/19439/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125392013#> (дата звернення: 14.04.2026).
29. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 25 січня 2025 року у справі №686/1176/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124838897> (дата звернення: 14.04.2026).
30. Вирок Хаджибейського районного суду м. Одеса від 20 березня 2025 року у справі №521/20675/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126021736> (дата звернення: 14.04.2026).
31. Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 27 грудня 2024 року у справі №473/6456/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124090301> (дата звернення: 14.04.2026).
32. Письменський Є. О. Підпал автомобіля, що використовується за військовим призначенням: підходи до кримінально-правової оцінки. Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки: збірн. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (21 лют. 2025 р.) / упоряд. У. О. Цмоць. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 401–402.
33. Загинець-Заболотенко З. А. Знищення або пошкодження майна шляхом підпалу на виконання завдання інших осіб: проблеми кваліфікації. *Право UA*. 2025. №. 1. С. 339–345. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.50>. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2025-1/Pravo_ua_2025_1_339.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

REFERENCES:

1. Antoniuk, N. O. (2023). *Dyferentsiatsiia kryminalnoi vidpovidalnosti u kryminalnomu pravi Ukrainy: monohrafiia* [Differentiation of criminal liability in the criminal law of Ukraine: Monograph]. Alerta.
2. Ruling of the Criminal Cassation Chamber of the Supreme Court, Case No. 759/4148/17 (2023).
3. Desnianskyi District Court of Kyiv. (2025, July 23). *Judgment in case No. 754/12142/22*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129050968>
4. Desnianskyi District Court of Kyiv. (2024, April 5). *Judgment in case No. 754/15727/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128063971>
5. United Nations. (1949, August 12). *Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
6. United Nations. (1998, July 17). *Rome Statute of the International Criminal Court: International courts, UN; Statute, international document, amendments*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
7. Desnianskyi District Court of Kyiv. (2025, March 18). *Judgment in case No. 754/18236/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12591324>
8. Desnianskyi District Court of Kyiv. (2025, July 23). *Judgment in case No. 754/12142/22*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129050968>
9. Zahyniei-Zabolotenko, Z. A., & Shevchuk, A. V. (2025). *Voienni zlochyny: problemy kvalifikatsii ta pryznachennia pokarannia: monohrafiia* [War crimes: Issues of qualification and sentencing: Monograph]. Vaite.
10. Podilskyi District Court of Kyiv. (2023, June 15). *Judgment in case No. 758/16427/21*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111764865>
11. International Renaissance Foundation. (n.d.). *Propaganda zbroinykh syl RF sered krymskykh ditei – tse prymus do sluzhby v armii okupanta* [Propaganda of the Russian Armed Forces among Crimean children is coercion into service in the occupier's army]. <https://www.irf.ua/propaganda-zbroinyh-syl-rf-sered-krymskykh-ditej-cze-prymus-do-sluzhby-v-armiyi-okupanta>
12. Sokolova-Stekh, H. (2025, December 2). *Khto militarizuie ukrains'kykh ditei na okupovanii Donetchchyni* [Who

- is militarizing Ukrainian children in the occupied Donetsk region]. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/uk/molodagvardia-ta-unarmia-hto-i-ak-militarizue-ukrainskih-ditej-na-okupovanij-doneccini/a-74972469?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>
13. Kommunaresk District Court of Zaporizhzhia. (2024, December 6). *Judgment in case No. 333/10659/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124385729#>
  14. Kommunaresk District Court of Zaporizhzhia. (2025, December 1). *Judgment in case No. 333/8601/24*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132597821>
  15. Kherson City Court of Kherson Region. (2025, June 13). *Judgment in case No. 766/10206/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128231478>
  16. Primorsky District Court of Odesa. (2023, December 12). *Judgment in case No. 766/10206/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115582870#>
  17. Antonuk, N. O., & Zahyney-Zabolotenko, Z. A. (2023). On the forefront: Qualification under the cumulative nature of Article 111 «Treason» and Parts 2, 5, or 7 of Article 111–1 «Collaborationist Activities» of the Criminal Code of Ukraine. *Slowo of the National School of Judges of Ukraine*, 3(44), 6–22. <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2024-35-577-587>
  18. Movchan, R. O. (2022). «War» novelties of the Criminal Code of Ukraine: Law-making and law-enforcement issues [Monograph]. Норма права.
  19. Dudorov, O. O., & Movchan, R. O. (2022). Responsibility for aiding the aggressor state: Issues of qualification and improvement of criminal law. *Visnyk of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 2(18), 95–117. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.266927>
  20. Khavroniuk, M. (n.d.). *Mistakes in wartime laws: On changes to the Criminal Code of Ukraine*. UPLAN. <https://uplan.org.ua/pomylyky-uzakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>
  21. Snihurivskyi District Court of Mykolaiv Region. (2024, July 5). *Judgment in case No. 485/1015/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120200633#>
  22. Dopyriak, B. P., & Zahyney-Zabolotenko, Z. A. (2024). Forms of intentional actions aimed at assisting the aggressor state (aiding) in judicial practice. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 84(3), 301–309. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.46>
  23. Kharkiv District Court of Kharkiv Region. (2025, July 16). *Judgment in case No. 635/2391/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128876180>
  24. Prosecutor v. Zejnil Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo. (1998, November 16). *Case No. IT-96–21-T*. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1998/en/91857f>
  25. Dzerzhynskyi District Court of Kharkiv. (2023, March 2). *Judgment in case No. 638/1343/23*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10933422>
  26. Trostiansky District Court of Sumy Region. (2023, May 9). *Judgment in case No. 588/1072/22*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110714705>
  27. Orlov, Y. V. (2023). *Crime and its counteraction in wartime: Criminal law and criminological dimensions* [Monograph]. Pravo.
  28. Dnipropetrovsk District Court of Dnipropetrovsk Region. (2025, February 14). *Judgment in case No. 175/19439/24*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125392013#>
  29. Khmelnytskyi City District Court of Khmelnytskyi Region. (2025, January 25). *Judgment in case No. 686/1176/25*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124838897>
  30. Khadzhibey District Court of Odesa. (2025, March 20). *Judgment in case No. 521/20675/24*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126021736>
  31. Voznesenskyi City District Court of Mykolaiv Region. (2024, December 27). *Judgment in case No. 473/6456/24*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124090301>
  32. Pysmenskyi, Y. O. (2025). Arson of a vehicle used for military purposes: Approaches to criminal legal assessment. In U. O. Tsmots (Ed.), *War in Ukraine: Conclusions made and lessons not learned: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (February 21, 2025)* (pp. 401–402). Lviv State University of Internal Affairs.
  33. Zahyney-Zabolotenko, Z. A. (2025). Destruction or damage to property by arson in the execution of orders from other individuals: Issues of qualification. *Pravo UA*, 1, 339–345. <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.50>. https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2025-1/Pravo_ua_2025_1_339.pdf

Zoia ZAHYNEI-ZABOLOTENKO,

*Doctor of Laws, Professor,
Head of the Department of Criminal Justice and Criminology
at the V. M. Koretsky Institute of State and Law
of the National Academy of Sciences of Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8679-124X>
E-mail: vizavi.zoya@gmail.com*

WAR CRIMES AND CRIMINAL OFFENCES AGAINST THE FOUNDATIONS OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY: MAJOR TRENDS IN LEGAL DIFFERENTIATION

This article examines certain aspects of the issue of distinguishing, in legal practice, between war crimes and criminal offences against the foundations of Ukraine's national security. Cases have been identified where, in judicial practice, acts that are in fact identical are in some instances classified under the articles of Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, and in others as war crimes; this has been attributed to the legal uncertainty of judicial practice, and specific ways to improve it have been proposed. In particular, it is proposed that decisions made by a citizen of Ukraine appointed as a 'judge' by the occupying authorities on behalf of the Russian Federation, some of which violate the laws and customs of war, should be classified under Articles 111 and 438 of the Criminal Code of Ukraine (if assessed in a single judgment). It has been established that the leadership of Ukrainian citizens by Russian 'military-patriotic movements' (such as Yunarmiya) and, as a consequence, the militarization of Ukrainian children, constitutes a war crime and requires classification under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine. It has been concluded that the appointment by the occupying authorities of a Ukrainian citizen to a leadership position in an unlawfully established law enforcement body and the commission by that person of acts constituting a war crime are subject to classification under the combined provisions of Part 2 of Article 111, Part 7 of Article 111¹ and Article 438 of the Criminal Code of Ukraine (if the assessment is made in a single judgment). It is proposed that, in cases where the actions of a Ukrainian citizen who has assisted servicemen of the Armed Forces of the Russian Federation in various ways are preliminarily classified under Article 111² of the Criminal Code of Ukraine, the absence of the elements of a war crime should be established. It has been demonstrated that indiscriminate shelling of critical infrastructure and the destruction of civilian objects or civilian property should be classified under Articles 113 and 438 of the Criminal Code of Ukraine. Options are proposed for the classification of the actions of Ukrainian citizens who, in carrying out the orders of representatives of the aggressor state or other persons, destroy by arson property of strategic importance to Ukraine, which constitutes critical infrastructure, as well as vehicles belonging to servicemen of the Armed Forces of Ukraine.

Key words: war crimes, criminal offences against the foundations of Ukraine's national security, treason, collaboration, aiding an aggressor state, sabotage, criminal classification, differentiation in the application of the law.

Стаття надійшла до редакції: 15.04.2026 р.

Прийнята до друку: 13.05.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення): 25.05.2026 р.